

ЗАХІДНЕ ХРИСТИЯНСТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЛЮДСТВА: НЕГАТИВНИЙ ДОСВІД ЄВРОПИ І МОЖЛИВИ УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

«Відкритість» європейського суспільства, на якій свого часу наголошував К. Поппер, невідконтрольність індивіда суспільству, довели до абсурду справу гуманізації Європи – знецінили саму ідею європейської демократії, ідею людської гідності, сферу її суспільного й етнокультурного буття, звели в ніщо саму Людину [Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. В 2-х т. - К., 1994]. Теза К. Поппера про «відкрите суспільство» для західної цивілізації виявилася вірною рівно до навпаки, бо ж перемогло не воно (відкрите суспільство), а якраз «його вороги», спекулюючи на цій «відкритості». Можна констатувати, що саме тому, що західна цивілізація була плюралістичною – це означувало торжество будь-якої свободи, торжество отієї ідеї «європейської толерантності», яка зараз перетворює Європу на якийсь формальний союз не-національних держав, вільних у власних правах і свободах індивідів, а в етнокультурному сенсі – «ніяких», до того – ж нестійких у моральному сенсі осіб.

Концепції особистісної свободи, почуття власної гідності, свободи слова, загальних прав людини, релігійної терпимості, недоторканності особистісного життя, приватної власності, вільного ринку, рівності, правової держави, прозорості уряду, обмежень на державну владу, верховної влади народу, самовизначення нації, освіченої і розумної державної політики – це і надбання західної цивілізації і, водночас, на превеликий жаль, причини її сучасного занепаду. Західне суспільство виявилось не готовим до сприйняття цих ліберальних цінностей, вони були засіяні на ментально неготовий ґрунт і відтак були реалізовані у викривленому егоїстично-утилітарному та прагматично-індивідуалістичному смислі, що, зрештою, й призвело до тієї ситуації, яку ми називаємо кризою сучасної західної чи європейської цивілізації. Між тим, саме лібералізм сьогодні є однією з провідних ідеологій у світі, саме його як прапор тримає глобалізаційний рух.

Тут слід наголосити, що говорячи про негативи в обстоюванні лібералізму з його ідеями плюралізму, індивідуалізму, толерантності і політ коректності, ми не виступаємо проти, бо ж альтернативою тут може бути ще більше зло, ніж те, що зараз має Європа – тоталітаризм, диктат держави і, як наслідок, безправ'я особистості. Ми лише зауважуємо на факті викривленого впровадження ліберальних цінностей, «розгнужданого» розуміння індивідуальних прав і свобод, що має місце в сучасному західному світі. Йдеться про те, що західна культура стала культурою не просто відкритою, а водночас незахищеною (в медико-біологічному значенні сенсі «нетолерантною») – незахищеною від зовнішніх ментальних загроз, позбавленою духовного імунітету, в етнічному плані універсальною, навіть космополітичною, що позначило на тому, що практично всі сфери буття (в тому числі й релігійна) вивільнилися від усталених стереотипів, опинилися винесеними за межі традиційних уявлень, традиційного знання.

Захід втратив головне – мету і сенс життя. Все дедалі активніше стає підпорядковуватися якісь примарній, удаваній свободі індивіда, якимсь правам, якомусь вищому людському благу, яке насправді й благом назвати важко – так собі, надумана ілюзія, лише зверху приправлена почуттям утопічної віри в якесь вище універсальне щастя для всього людства. Показово, що це вище благо перебуває десь за межами

націй і держав, поза сферами культур і традицій, словом, витає десь за світом людського буття (яке не може існувати поза етнічним в принципі), але шлях до реалізації якого пролягає через тотальну уніфікацію людства. В такий спосіб втрачається цілісне розуміння людської особистості, руйнуються соціально-моральні орієнтири і цінності, які можуть навчити людину розвинути свої особистісні якості у всій повноті і красі. Трансцендентна основа світу розглядається як щось іманентне: система розуміння, прочитання світу, зведеного до самого себе, стверджується емпіризмом видимого і суб'єктивізмом задоволень, чуттєвих втіх і пороків [Токарев А.М. Секуляризация как социальная форма десакрализации и рационализации духовной жизни: западно-европейский контекст. – Нижний Новгород, 2008. – С. 3–4].

У цьому сенсі заклики «примирити» християнські цінності з сучасним світом констатуються сьогодні як здоровий демократичний плюралізм, у межах якого християнин може обирати те християнство, яке йому до вподоби, які норми віровчення йому вигідні, а які – ні. До речі, ці мотиви плюралізації християнства, певною мірою, співзвучні з теорією так званої «громадянської релігії», основоположником якої виступив американський соціолог Р. Белл. Згідно зі вченням останнього, та чи інша людина вправі не просто обирати для себе «церкву за своїм уподобанням», а й досить довільно, за своїм бажанням слідувати традиційним християнським нормам. Принагідно зауважимо, що, наприклад, радикалізм католицьких модерністів вивів їх за межі не лише своєї конфесії, а й християнства взагалі, підірвавши в такий спосіб в католицьких колах довіру до біблеїстики і практично Біблії на довгі роки, фактично аж до II Ватиканського собору.

Відтак замість концентрованих релігійних традицій виникає плюралістичне поле розмиті релігійності, квазірелігійного, релігійного синкретизму, окультизму, нової релігійності, які проникаючи в культурно «чужий», ментально невластивий собі простір, вступають в гостру конкуренцію, а то й конфлікт, з існуючими там традиційними релігіями, здебільшого з етнічно орієнтованим християнством. Говорячи словами Е. Тоффлера, ми маємо справу з «культурною експансією» «Третьої хвилі»¹ цивілізації. Слід підкреслити, що неорелігії як носії нетрадиційного релігійного світогляду, на відміну від традиційних релігійних систем, будучи адаптованими до умов сучасного мінливого світу, по суті, виступають провідниками таких завоювань секулярного і глобалізованого світу, як «свобода совісті» і «плюралізм цінностей», в тому числі й релігійних, постають місіонерами глобалістичної ідеології як універсальної «планетарної свідомості».

Глобалізація передбачає об'єднання й релігій, різного роду релігійних течій. І хоча так явно про це мова не йде, але сам підтекст подібного об'єднання очевидний. Проголошуючи курс на об'єднання людства в одну західну глобальну культуру під прапорами християнського універсалізму, глобалісти водночас не роблять ставки на християнське віровчення чи євангельські цінності. Мова тут йде про інше – про використання будь-яких засобів задля досягнення мети – дарма чи це буде сфера релігії, політики, культури, освіти чи якась інша.

І якщо одні (назвемо ці конфесії антиглобалізаційними) на тлі таких процесів шукають точки опору в етнічному, в етнічній сфері (а це здебільшого православні національні церкви), то інші цілком підтримують подібні потуги, розцінюючи їх чи не як благодатну тенденцію повернення до чистоти апостольського християнства або

¹ Американський соціолог ділить людську цивілізацію на три «хвилі». «Перша хвиля цивілізації мала безмежну владу, населення землі можна було розділити на дві категорії - "примітивні" і "цивілізовані" народи. Так звані "примітивні народи", що жили невеликими групами і племенами й добували собі прожиток збором плодів, полюванням або рибалкою, належали до тих, повз кого пройшла сільськогосподарська революція». «Друга хвиля, в якій були народжені багато хто з нас», «це та цивілізація, яку намагаються зберегти сьогоднішні "реакціонери" як "лівого", так і "правого" крила. Третя хвиля – це цивілізація, що надходить, цивілізація, «в якій будемо жити ми і наші діти»; саме ця — Третя хвиля – несе в собі загрозу знищення Європейської, Західної чи так званої Християнської цивілізації [Тоффлер Е. Третья волна. – М., 1999: [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/Toffler/_Index.php].

канонічної традиції. Глобалізаційний характер притаманний, зокрема, католицизму, протестантизму та неопротестантизму (неохристиянству).

Одним з варіантів чи однією з моделей глобалізації світу є так званий Ватиканський варіант глобалізації. Не випадково чинний Папа в Енцикліці «*Caritas in Veritate*» («Милосердя в істині») закликав до створення світового органу політичної влади: «Світова політична влада має взяти на себе вирішення питань роззброєння, продовольчої безпеки та імміграційної політики». Бенедикт XVI вважає, що такий орган повинен «визнаватися всіма і служити ефективною владою заради забезпечення безпеки, поваги і прав кожного». Показово, що Римо-Католицька Церква витлумачує сучасні глобалізаційні процеси як тенденції до розбудови земного «граду Божого», як реалізацію Царства Божого на Землі, тобто сприймає їх позитивно (Див.: *Caritas in Veritate*, 9; 42) [Енцикліка «*Caritas in veritate*» Верховного понтифіка Бенедикта XVI. – М., 2009. – С. 9]. Сучасний католицизм виступає за єдине, «цільне людство», за загальнопланетарну християнську цивілізацію, в межах якої не буде поділів між людьми за державними, національними, етнічними, культурними ознаками, але «щоб були всі одно», як зауважує євангельський Ісус (Ів. 17:21). Церква ж постає як «знак та інструмент цієї єдності» (*Caritas in Veritate*, 54) [Там само. – С. 79]. Під ідеєю міжнародної солідарності, ідеєю «католицької єдності народу Божого» (*Lumen gentium*, 13) подається той самий космополітизм, інтернаціоналізм чи ще який «ізм», кінцевою метою розвитку якого є об'єднання людства в одну наднацію, одне позаетнічне суспільство, культурними виразниками якого будуть виступати саме релігійні виразники. Національні держави за таких умов розглядаються лише як досить умовні й до того ж суто територіальні утворення. І якщо католицизм і припускає якісь етнічні чи культурні прояви у своїх межах, то вони є більше зовнішніми, аніж етнокультурними за змістом і суттю. Таким чином, тут йдеться не про впровадження елементів етнічних культур, а про обстоювання зовнішньої, формальної, глобалізованої культури, яка, як відомо, легко підтасовується під будь-яку етнічну чи національну культуру, бо ж використовує її суто зовнішні ознаки, водночас нехтуючи її внутрішнім світоглядно-звичаєвим осердям. В енцикліці «*Caritas in Veritate*» Бенедикт XVI наголосив, що він (а в його особі й підпорядкована йому Церква) загалом не налаштований проти глобалізації, зокрема проти глобалізації економіки, але за умови, що вона дозволить більш справедливо перерозподілити багатства планети (*Caritas in Veritate*, 42) [Енцикліка «*Caritas in veritate*» Верховного понтифіка Бенедикта XVI. – М., 2009. – С. 59–60].

«В ХХ ст. народилося таке унікальне явище, як протестантський глобалізм. Християнська глобалізація взяла все краще і морально прийнятне з молодіжної культури і прагматичного американського експансіонізму. Протестантські церкви у певний момент розвитку суспільства стали індикатором його готовності до перетворень в бік збільшення прав і свобод громадян» [Лункин Р. Протестантизм и глобализация на просторах Евразии. – М., 2005. – С. 124]. Сучасні протестанти загалом схвально ставляться до глобалізаційних процесів, оскільки вони надто полегшують справу євангелізації, бо ж завдяки прогресуючій уніфікації та універсалізації світу місіонери легко дістаються тієї чи іншої країни, без особливого труднощів вживаються в те чи інше етнічне середовище.

Незважаючи на той факт, що економічні, політичні і соціальні прояви глобалізації протестантизм розуміє однозначно – як негативне явище для людства*, тим не менше загальні тенденції глобалізації світу (а йдеться передусім про універсаліза-

* «Глобалізація ... приносить із собою як вигоди, так і проблеми. З одного боку, спостерігається розширення можливостей для створення робочих місць у багатьох країнах, за більш тісні контакти і більше можливостей для розуміння багатого різноманіття культур і народів в усьому світі. З іншого боку, асиметричні відносини сил підривають перспективу міжкультурного порозуміння: сильні нації ухвалюють рішення, які впливають на менш сильні країни, які не мають права голосу в процесі прийняття рішень. ... Хоча дехто з бідного населення світу виграв від глобалізації, найбідніші верстви населення в даний час стали ще більш біднішими» [The Whole Church taking the Whole Gospel to the Whole World: Part One - The Whole Gospel, D, 4: [Електрон. ресурс]. - Режим доступа: <http://www.lausanne.org/documents/twg-three-wholes.html>].

цію, космополітизацію людства) він підтримує. На підтримку глобалізації працюють практично всі протестантські церкви; ухвали світових євангельських конгресів також передбачають на меті реалізацію цілком глобальних християнських проєктів. Так, згідно з матеріалами Лозаннського руху², «жива демонстрація Євангелії в Церкві завжди буде протикультурною (контркультурною – П.П.). Вона включає в себе відмову від етнічного поділу та відмову від етнічної переваги. Вона закликає до цінної біблійної практики гостинності, що означає "любов до чужих", на відміну від ксенофобії (Рим. 12:13; 1 Пет 4:9; Євр. 13:2), а також обстоювання християнського співтовариства як святкового столу відкритого для всіх» [The Whole Church taking the Whole Gospel to the Whole World: Part One - The Whole Gospel, В, 4: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lausanne.org/documents/twg-three-wholes.html>]. Поділ Церкви і поділ світу учасники Лозаннського руху розуміють однаково негативно – як фактичне заперечення Євангелія, бо ж Євангеліє закликає до єдності [Там само]. «"Глобалізація" – це монументальний виклик, що досить просто презентує найбільш актуальне обличчя "світу" в наш час, а також найбільші можливості для місії і великий виклик для учнівства Церкви Ісуса Христа, з яким зіткнулися апостоли в першому столітті. Ніколи ще розуміння "все Євангеліє на весь світ через всю Церкву" не були такими близькими і (тому. – П.П.) ще більш спірними» [Guinness O., Wells D. Global Gospel, Global Era: Christian discipleship and mission in the age of Globalization // The Lausanne Global Conversation: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://conversation.lausanne.org/en/conversations/detail/10566#>]. І ще: «... Глобалізація має особливе значення для християн, оскільки християнська віра є, по суті, віра глобальна. ... Глобалізація є невід'ємною частиною християнської віри. ... Християнська церква була одним з великих "носіїв" глобалізації впродовж усієї історії, наприклад, місіонерське поширення Церкви першого століття, протестантські місії в дев'ятнадцятому і охоплення всього світу Церквою сьогодні» [Там само].

Сучасний протестантизм під тиском сучасних різнобічних глобальних трансформацій все більше лібералізується (допускається жіноче священство і благословляються гомосексуальні шлюби, що по суті призводить до секуляризації самої віри), стаючи в такий спосіб органічною частиною глобалізації та процесів секуляризації, які закономірно йдуть за появою нової глобальної культури. Більше того, саме ідеологи протестантського лібералізму постають одними з творців секулярної версії ідеології християнського глобалізму в західному суспільстві [Лункин Р. Протестантизм и глобализация на просторах Евразии // Русский архипелаг: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.archipelag.ru/geoculture/religions/Eurasia/protestantism/>].

У цьому контексті слід згадати про таке, непридатне ні ранньому християнству, ні взагалі євангельському віровченню явище, як «теологія процвітання». Властива здебільшого п'ятидесятникам, неоп'ятидесятникам і харизма там, ця доктрина наголошує, що Ісус віддав Свою владу над світом християнам, причому вони володіють над світом (і всім, що є в ньому) точнісінько, як він, а то й навіть більше за нього. Відмітною рисою «теології процвітання» є вірування в те, що християнин мусить «процвітати» в усіх сферах життя. Іншими словами, справжнім християнином вважається тільки той віруючий, який став багатим, здоровим, квітучим і щасливим, словом, та людина, що повною мірою спромоглася бути реалізованою у цьому світі. Тільки така людина може вважатися благословенною, благодатною для Христа,

² Лозаннський рух — це діяльне, творче співтовариство однодумців, в рамках якого керівники місій в особистих зустрічах і за допомогою Інтернет-технологій розробляють і здійснюють великомасштабні проєкти, пов'язані з проповіддю Євангелія сучасному світу. Богословською основою плідного співробітництва слугують світоглядні принципи, викладені в Лозаннській угоді. Історія Лозаннських конгресів, третій з яких відбувся в жовтні 2010 р. (Кейптаун, ПАР), започаткувалася більше 30 років тому, коли в липні 1974 р. 2700 осіб з більш ніж 150 країн зібралися в Лозанні (Швейцарія) на Міжнародний конгрес «Проповідь Євангелії світові» [Кейптаун 2010: общая информация // Cape Town 2010: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lausanne.org/ru/cape-town-2010/faq-basics.html>].

спасенною. В такий спосіб «життєві успіхи» такого віруючого мусять свідчити про його праведність, постають чи не головним критерієм його святості. Якщо ж віруючий таким не є, то це є доказом того, що він насправді не є християнином, а грішником. Відтак теологія процвітання – це лише спосіб, з одного боку, пояснити бажання окремих віруючих «любити цей світ і все, що в ньому», а з іншого – приховати у такий спосіб власну аморальність, виставивши її навпаки – головною чеснотою власного християнства. Багатство, влада і пихатість – ось справжня основа теології процвітання. Але чи не цими самими речами спокушав євангельського Христа Сатана? (Мт. 4; Лк. 4). З огляду на прихильників теології процвітання, то й сам Ісус, і його учні, і більшість перших християн, виявляється, насправді були грішниками (бо ж якась частина з них хворіла, але здебільшого всі вони були бідними*)?

В сучасній інтерпретації думки про Христову обраність, божественні благословення мають доволі приземлений, так би мовити, прикладний, утилітарний зміст. Теологія процвітання є реакцією на ті пріоритети, які висунула перед членами суспільства глобалізація, на ці нові, ліберальні, цінності, нові світоглядні настанови, що притаманні для нового, уніфікованого людства. Але реакція може бути різною – як позитивною, так і негативною; як «за» підтримку глобалізації, так і «проти» неї. Протестанти та неопротестанти навряд чи можуть вважатися антиглобалістами і це з тієї причини, що християнство (принаймні євангельське чи новозавітне) мислило себе в межах універсального, подавало себе вселенським релігійним рухом, тобто від своїх початків було глобальним, оскільки основою християнської проповіді постає ідея християнського світу, який об'єднаний в єдину Вселенську Християнську Церкву.

У протестантизмі та неопротестантизмі глобалізаційний рух проявлений у скасовуванні національних кордонів своїх церков, в об'єднанні в транснаціональні союзи чи місії тощо. Щодо пострадянського простору, то тенденція створення чогось на зразок євразійських союзів чи слов'янських місій так чи інакше пов'язана з відновленням колишнього радянського простору, з російськомовною і російською культурною уніфікацією християнства і, як наслідок, русифікацією культурного і державного простору «пострадянських» народів. У мережі різних міжцерковних союзів та євангельських місій реалізується універсальна суть прагнення християнства до вселенськості, поза національності (при збереженні впливу на націю), космополітичності, наддержавності, тобто бути глобальним. «Сьогодні весь світ переживає великі потрясіння і зміни, – говорить Марк Андерсон – Президент руху «Заклик до всіх» Глобальної Пасторської Мережі. Разом з тим, ми бачимо безпрецедентне бажання Церкви Христової об'єднуватися і розвивати партнерство, як ніколи раніше з часів заснування церкви. Спільна відповідь Церкви на реалії сьогоdnішнього дня закладає міцний фундамент для надання впливу на кожну націю і на кожну сферу суспільства» [В Києве стартовал Євразійський Конгрес «Призв кo всем» // Маранафа. – 17.09.2009: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.maranatha.org.ua/cnews/r/61709>]. Задля досягнення цієї мети створюються й успішно функціонують різного роду міжцерковні асоціації, які, будучи добре пристосованими до умов глобалістичного простору, без особливих проблем проникають в ту чи іншу країну, в те чи інше національно зорієнтоване суспільство. Одним із каналів подібних впливів може вважатися створення в 2005 р. «Глобальної Християнської Мережі» (GCN) з центром у м. Атланта (Джорджія, США) [Global Christian Network: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gcntv.org/v2/main/main.php>; GCN - Glorystar Satellite Systems – Free Christian Television - No Monthly Fees!: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://gcn.glorystar.tv/>]. Це та подібні до нього транснаціональні євангельські інформаційні агенства, дають можливість проповідувати різними мовами мільйонам людей через радіо і телебачення і в такий спосіб формувати відповідну християнську позицію (причому навіть там, де робити це технічно майже неможливо).

* Відомо, що перші палестинські християни на перших порах свого існування не називалися «християнами» (Дії 11:26), а були відомі як «єбіоніти» (староєврейське 'ebyōwn) – буквально «жебрак», «нужденний», «бідний», «неімущий», «убогий») (див. Гал. 2:9-10).

Західні протестантські та неохристиянські місіонери, пастори і проповідники, проповідуючи «вселенське християнське братство», водночас є носіями і пропагандистами постмодерної глобальної культури, зокрема процесів американської вестернізації світу, бо ж сіяють поруч з євангельським словом американські уявлення про норми демократії, справедливості та права людини. І незважаючи на той факт, що сучасна американська релігійність не тільки протестантська, хоча зародилась в надрах протестантизму, американська система цінностей зуміла закріпитися в ідеології багатьох конфесій і релігійних течій, які наявні в суспільстві США, а це – і католицизм, і православ'я, й іудаїзм, і буддизм, і навіть іслам – американський іслам, який нині також поділяє загальноамериканські цінності, в тому числі й релігійні. Те, що характеризує сучасну американську релігійність – це її універсальність і детериторизація. Подібні параметри притаманні для більшості американських християнських конфесій і тому з легкістю можуть бути прищеплені на будь-який етнічний ґрунт і на будь-якому континенті. Приміром, це є одним з пояснень «успішної» активізації протестантських та неохристиянських течій на пострадянських теренах в першій половині 90-х років, «безболісного» їх прищеплення до донедавна ментально чужого суспільства. Загалом протестантські віровчення універсальні за ідейною своєю суттю, наднаціональні, позанаціональні, космополітичні і тому носять глобальний характер (це передусім стосується ліберального протестантизму, який поширює секулярну версію ідеології християнського глобалізму). Ставка глобальної протестантської ідеології на масову культуру, молодіжну субкультуру, надзвичайна чутливість і гнучкість, емоційність і молодіжний стиль подання євангельської проповіді відповідно до вимог сучасності забезпечує в максимально короткий термін охоплення впливом великих людських спільнот.

Незважаючи на те, що ліберальні протестанти та неохристияни акцентують на своїй прихильності до національного, сфера останнього в їхній уяві окреслена тільки зовнішніми її атрибутами – частково мовою, національним костюмом, окремими звичаями і традиціями. А оскільки глобальна культура вільна від чітких етнічних кордонів, то своєю зовнішньою універсальністю вона може прижитися в будь-якому етнічному середовищі, постаючи в ньому як певний вірус, який попервах важко локалізувати, але який направлений на тотальне нищення культурної сфери того чи іншого етносу.

Сучасна католицька, протестантська та неопротестантська (неохристиянська) ідея «відродження» особистості передбачає виключно відродження їх «взагалі», бо ж прагне нав'язати свою монополію, владу над тисячами віруючих, що спрямована в першу чергу проти їх етнічної чи національної приналежності в ім'я якогось «вищого громадянства Неба». У цьому сенсі глобалізація розглядається як нова реформація, як важливий засіб нової хвилі євангелізації світу, але світу без національних кордонів і етнокультурних меж [Lausanne Congress calls for a 'Second Reformation' // GCN: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.gcntv.org/v2/inside/inside_gen.php]. Так чи інакше, але глобалізація відкриває широкі можливості для імпорту релігійних потоків, перенесення і відносно легке «прищеплення» релігійних ідеологій практично в будь-якому суспільстві.

На наш погляд, надійною перешкодою для глобалізації може бути процес повернення націй до свого етнонаціонального коріння, причому до такого його зразку, який воно мало тривалий час. А це можливо здійснити тільки шляхом повернення нації до своєї традиційної національної Церкви, свого природного національного християнства. У протилежному разі етнічний і релігійний універсалізм, активні тенденції до лібералізації стануть (та й є вже зараз) серйозною загрозою для існування власне європейської цивілізації як такої.

Що стосується України, то причини байдужості до власне українських цінностей окремих релігійних організацій треба шукати не лише в них самих, а й водночас в самому українському суспільстві: на сучасному етапі його характеризує передусім те, що чимала частина етнічних українців як громадян України не ідентифікують себе в українському етнокультурному просторі, обстоюють, якщо й не антиукраїнські (здебільшого проросійські) в етнічному сенсі погляди, то, так би

мовити, «нейтральні» позиції, а це – космополітичні, універсальні, наднаціональні, інтернаціональні, позанаціональні, ненаціональні, антиетнічні. Не будемо з'ясовувати всі причини такої поведінки цих етнічних українців, проте підкреслимо, що це є також і наслідком прозахідноєвропейської ліберально-демократичної моделі розвитку України, а також тривалої пропаганди радянської (чи прорадянської, пробільшовицької) інтернаціональної культури, що цілком може розглядатися і як глобальна культура. Втім, в умовах, як першої, так і другої, розвиток української етнічної культури (та й будь-якої взагалі) був доволі обмеженим.

У релігійному контексті держава мусить бути уважною передусім до появи різного роду нових релігійних рухів, виходячи при цьому вже з того, що деякі з них, пропонуючи своїм вірним дотримуватися щодо держави і суспільства принципу «нейтральності», завтра можуть перерости у численні рухи, як це ми сьогодні маємо з харизматичним рухом неохристиянського толку. Якщо їм, зважаючи на цю пасивну щодо українських духовних цінностей позицію (розумій – антиукраїнську!), не вказати на це сьогодні (а за необхідності – й обмежити їхню діяльність юридично), то завтра їхні численні прихильники зможуть істотно впливати (і навіть на політичному рівні) на суспільні процеси в Україні. Зрештою, космополітизм, етнічний універсалізм чи необільшовизм, з одного боку, і, відповідно, тероризм й екстремізм з антиукраїнською зорієнтованістю – з другого, можуть стати легальними.

Обстоювання «нейтральних» чи універсалістських поглядів щодо держави і нації, не говорячи вже про відверто антиукраїнські, в межах релігійних систем (і не тільки!), означає по суті обстоювання антиукраїнських поглядів. З подібними підходами релігійні спільноти стануть тільки чинником роз'єднання суспільства. Допоки віруючі тієї чи іншої конфесії будуть обстоювати чи то позицію нехтування українською етнонаціональною сферою, чи то сповідувати відверто антиукраїнський світогляд, ці спільноти не будуть українськими. Орієнтація на Україну, на українськість, зрештою – на український народ, повернення ідеологічного, світоглядного вектору із-за меж України в Україну – ось той і ключ, і механізм, який перетворює чужинську релігію на українську за змістом. Не забуваймо, що й християнство колись прийшло на українські терени як чужинська релігія, але з часом, призвичаївшись, воно в деяких його церковно-конфесійних виявах стало рідним українцю.

Однією з граней буття будь-якої нації є її політичне життя. Релігія, яка проголошує свою нейтральність до політики, вже в цьому виявляє свою політичну позицію. І коли ми констатуємо, що та чи інша релігійна спільнота є (чи не є) українською, то в цьому проявляються в тому числі й її політичні симпатії (чи антипатії) до української етнокультурної, політичної сфери, бо ж віруючі конфесії є громадянами, а громадянин повинен мати власну громадянську позицію, яка включає в себе й позицію політичну.

Ще є час, щоб докорінно переглянути сферу практичного застосування принципів демократії з її плюралізмом і толерантизацією, оскільки саме ідея європейської демократії у тому, надто залібералізованому вигляді (свобода і рівність всім і вся), в якому вона існує, постала головною з причин, що не дає захищати європейцям свою європейськість. В умовах глобалізації Європа мусить тепер займати оборонну позицію, а іншого їй не може бути, оскільки сьогодні вже йдеться про елементарне виживання, про світозбереження всього європейського соціокультурного комплексу, всієї європейської цивілізації. Україна лише тоді буде, відбудеться як нація і як держава, якщо буде українською передусім ментально, духовно. У протилежному разі нас чекає сумна доля європейських держав – деетнізація, деморалізація, а це обумовить крах нашої державності, повне розчинення нас як народу, як нації у котлі глобалізаційних перетворень.